

Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ВГО Українська Академія Наук

Гілея

Науковий вісник

- *Історичні науки*
- *Філософські науки*
- *Політичні науки*

Випуск 96 (№ 5)

Київ – 2015

3. Novickij O. M. O razume, kak vysshej poznavatel'noj sposobnosti / O. M. Novickij // Zhurnal Ministerstva narodnogo prosveshhenija. – 1840. – №8. – S.125–142.

4. Prokopovych F. Lyst do O. Ja. Markevycha / F. Prokopovych // Filosofs'ki tvory. – T.III. Lysty. – Rezhym dostupu: <http://izbomyk.org.ua/procop/proc306.htm>

5. Skovoroda G. Blagodarnyj Erodiy / G. Skovoroda. – Rezhym dostupu: <http://litopys.org.ua/skovoroda/skov205.htm#page99>.

6. Chistovich I. A. Feofan Prokopovich i ego vremja / I. A. Chistovich. – SPb.: tip. Imp. akademii nauk, 1868. – H, 761 s. – Rezhym dostupu: http://imwerden.de/pdf/chistovich_feofan_prokopovich_i_ego_vremya_1868.pdf

Litvinchuk L. Yo., postgraduate student, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Ukraine, Kuiv), litvin_geo@ukr.net

Educational connotations of the idea of the forming the Ukrainian territory

The article investigates the implementation of the educational ideas on Ukrainian territory in XVII–XVIII century. It is proved that the implementation of the educational ideas occur in a particular space where religious and metaphysical foundations of thinking and new anthropological views, to exaggerate human activity contributed to their new understanding, filling rational content and conversion. Particular attention is paid to the role of teachers and graduates of the Kiev–Mohyla Academy in conveying the importance of knowledge in the knowledge of human rights and improvement of society. The analysis of the specifics of the reception of philosophical and educational ideas in Ukrainian thought XVII–XIX century. We consider the philosophical and pedagogical views F. Prokopovich, G. Skovoroda, S. Gogotskogo, O. Novitsky. It was determined that the Ukrainian philosophical thought formed on the solid Christian religion. Distribution of educational ideas led to the realization of the importance of human knowledge of the world and its essence to elect their own ways to achieve the happy life.

Keywords: Enlightenment, cultural and educational centers, knowledge, intelligence.

Литвинчук Л. И., аспирантка, Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины (Украина, Киев), litvin_geo@ukr.net

Просветительские коннотации идеи образования на украинских территориях

Исследовано реализацию просветительских идей на украинских территориях в XVII–XVIII в. Доказано, что реализация просветительских идей происходила в специфическом пространстве, когда религиозно-метафизические основы мышления и новые антропологические взгляды, связанные с абсолютизацией человеческой деятельности, способствовали их новому осмыслению, наполнению рациональным содержанием и преобразованию. Особое внимание уделено роли преподавателей и выпускников Киево-Могилянской академии в доведении важности знания в познании человека и совершенствовании общества. Проведен анализ специфики рецепции философско-образовательных идей в украинской мысли XVII–XIX в. Рассмотрены философско-педагогические взгляды Ф. Прокоповича, Г. Сковороды, С. Гогоцкого, О. Новицкого. Определено, что украинская философская мысль формировалась на прочной христианской религиозной почве. Распространение просветительских идей привело к осознанию человеком важности познания окружающего мира и своей сущности для избрания собственного пути для достижения счастливого бытия.

Ключевые слова: Просвещение, культурно-образовательные центры, знание, ум.

* * *

УДК 1:316.3

Попова І. В.
кандидат технічних наук, доцент,
Національний університет харчових технологій
(Україна, Київ), ivporova@bigmir.net

ОСНОВНИ РИСИ ЕКОЛОГІЧНО СПРЯМОВАНОЇ ОСВІТИ

Сьогодні проблема стезалежності суспільства з природою перебуває у центрі уваги світової спільноти. Продовжується поглиблене вивчення причин виникнення екологічної кризи, пошуків можливих шляхів виходу з неї, опрацювання і впровадження суспільно-політичних заходів щодо збереження довкілля, відновлення зруйнованого навколишнього природного середовища. Водночас одним з найактуальніших питань виявляється проблема безпеки цивілізації. У людства з'явилася необхідність знайти реальні шляхи і засоби нейтралізації та подолання негативних екологічних тенденцій, які становлять реальну загрозу для його безпечного існування. Тому формування в особистості екологічної свідомості, компетентності, культури здійснення власної екобезпечної життєдіяльності є першочерговим і невідкладним завданням сучасного екобезпечного розвитку. Забезпечити таке формування покликана сучасна освіта, яка озброєє людину необхідними знаннями про особливості

взаємодії суспільства і природи та наслідки його впливу на зовнішнє середовище.

Ключові слова: екологічна криза, екологічна освіта, екологічне виховання, екологічна культура.

Нещодавно люди ще пишалися своїми перемогами над природою. Природні ресурси здавалися нескінченними, а численні зв'язки з природою ігнорувалися. Протягом життя лише одного покоління наших сучасників до проблем людства додалася нова, не зовсім звичайна проблема. Вперше за свою історію воно змушене вдаватися до переоцінки власного місця і значення в системі земної природи. Сучасна екологічна криза виявилася явищем абсолютно нового порядку. По-перше, його походження пов'язано з тим, що світова популяція homo sapiens розпочала потужну перетворюючу діяльність щодо біосфери, спрямовану виключно на задоволення власних потреб, по-друге, ця діяльність з роками тільки посилюється, по-третє, більшість наслідків такої діяльності має незворотній вплив.

Хаотичне, некомпетентне використання природи призвело до виникнення системи надзвичайних ситуацій. Безумовно, багато з цих проблем сягають корінням углиб історії людства. Однак лише безпрецедентний розвиток продуктивних сил та функціонування в умовах конкуренції, хаотичності, браку відповідних знань загострили їх й надали глобального змісту.

Саме зазначені позиції дають підстави погодитися з тим, що наявність загрози системної кризи, для сучасної цивілізації, посилює інтерес до проблеми безпеки за усіма її аспектами, адже попри поширену думку, відповідно якої технічні досягнення надають захищеності сучасній спільноті, людство залишається наодинці як зі стихійними лихами, які до сьогодні є мало вивченими і непередбачуваними, так і потерпає від наслідків власного нераціонального впливу на навколишнє середовище. Тому, як зазначає Н. О. Олександрович, “в умовах прерходу до сталого розвитку, коли єдиним імперативом екологічного розвитку стає екологічна оптимізація антропогенної діяльності, морально-особистісні якості людини набувають особливого значення” [1, с. 82]. Саме тому як результат міжнародних досліджень з'являється концепцією людського розвитку, що була оприлюднена міжнародною організацією „Програма розвитку ООН – ПРООН” (United Development Program), де безпека людини визначається як право вибору в умовах свободи і захищеності, а також повної впевненості у тому, що ці можливості збережуться і на завтра [2, с. 142].

Можна зазначити, що в історії соціуму, не було ще проблеми настільки масштабної, багатоаспектної та складної, як екологічна. Вона є своєрідним вузлом, в якому переплітаються традиційно і життєво важливі питання виробництва, економіки, освіти, охорони здоров'я, раціонального природокористування, політики, національної та загальнолюдської безпеки. На думку вчених, екологія сьогодні є певним інтегратором вітальних та духовних інтересів людини.

Подолання сучасної кризової екологічної ситуації є складовою національної політики багатьох країн. Одне з основних завдань такої політики полягає у кардинальній зміні ставлення людини до природи, формуванні

екологічної культури, екологічної свідомості, екологічного мислення. Важлива роль у цьому процесі належить навчальним закладам усіх типів і рівнів акредитації, провідне місце серед яких, безумовно, посідає вища школа.

Аналізуючи проблему наслідків глобального впливу на природу, що постала перед суспільством на зламі тисячоліть, українські філософи М.М.Кисельов і Ф.І.Канака, наголошують на необхідності подолання усталеного людського егоїзму, невігластва, неосвіченості, неусвідомленості та непрофесіоналізму, “кожна з цих фундаментальних проблем має більш ніж очевидний екологічний аспект” [3, с. 272], саме тому так нагально постала проблема органічного залучення екологічних компонентів у загальноосвітнянський процес та істотного збільшення його дидактичного навантаження, здатність реалізації якого можлива лише за умови створення системи неперервної екологічної освіти. Адже саме освіта, як зазначає В. І. Карамушка, “готуючи суб’єктів для будь-якої галузі людської діяльності, виступає потужним опосередкованим фактором трансформації навколишнього середовища і суспільства” [4, с. 703].

Аналогічні підходи знаходимо й в інших дослідженнях. Зокрема, Н. М. Мамедов зазначає: “екологія, як галузь знань, що нині інтенсивно поширюється здійснює істотний вплив на всю систему освіти. Вона відбивається, насамперед, на переорієнтації цілей загальної середньої освіти, а також на якості підготовки і перепідготовки спеціалістів, покликана формувати широкий погляд на навколишній світ, людство і природу, на методи пізнання і діяльності, впливати на розвиток ціннісних орієнтацій універсального суспільного характеру на протипагу традиційному споживацькому” [5, с. 82].

Практика свідчить, що пізнання об’єктивних закономірностей взаємодії людини з природою відбувається у процесі освітньої діяльності. Однією з провідних функцій сучасної освіти визнано виховну. Аналіз шляхів удосконалення взаємовідносин між людиною і природою дозволяє усвідомити, що цей процес відбувається передусім через передачу необхідного досвіду і знань засобами культури і освіти. Це означає, що нові вимоги, які висуває сучасна цивілізація, можуть бути зреалізовані через зміни у змісті і формах освіти. Відповідно сучасна освіта є не просто освітою, в межах якої здійснюється синтез природничонаукових, соціогуманітарних і філософсько-світоглядних знань та концептуальних підходів, а стає новим сенсом і метою сучасного екологічного процесу, засобом збереження і розвитку людини. Сучасний підхід до освіти, обумовлений вимогами часу і ґрунтується на формуванні екологічної свідомості, вихованні особистості з екологічно світоглядною настановою, здатною будувати взаємовідносини з навколишнім середовищем на гармонійних засадах. Чисельними дослідженнями доведено, що здійснення таких екологічно обґрунтованих взаємовідносини стає можливим лише за умов екологічної грамотності і лише у цьому випадку можуть бути зреалізовані засади демократичного суспільства, й виникнуть передумови ефективно усувати причини, а не наслідки.

Таким чином, можна стверджувати, що провідною метою сучасної екологічної освіти є не просто усвідомлення новітніх науково-екологічних розробок і досягнень, а необхідність формування нового екологічного мислення, яке зможе здійснити синтез наукового знання та етичного ставлення до навколишнього середовища, необхідність „навчити жити” сучасну громадскість в реаліях сьогодення. На вирішення цього завдання має бути спрямована оновлена й удосконалена система неперервної екологічної освіти, зокрема у межах вищої школи.

У цьому контексті слушним вбачається зауваження Е.І.Ефимоваї щодо ролі освіти в цілому та екологічної освіти зокрема. Учена наголошує, що “саме вони покликані виконати функції, щодо зниження ризиків від надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру, в тому числі і глобального масштабу, вони мають забезпечувати становлення екологічно орієнтованого мислення, що є абсолютно необхідною передумовою набуття людством, зокрема майбутніми фахівцями різних галузей виробництва, навичок природовідповідної практики, котра сприятиме оновленню усіх аспектів життєдіяльності суспільства” [6, с.8-9].

Екобезпечний розвиток суспільства досягається в результаті сукупної взаємодії різноманітних життєвих чинників, найбільш вагомими серед яких є: характер способу життя, загальна спрямованість виробництва та споживання, рівень культури особистості, екологічна розгорнутість свідомості, зокрема, громадської думки, інформованості людей щодо стану справ у екологічному вимірі, екологічної обізнаності тощо. Людина має достеменно знати не тільки про загальний екологічний стан навколишнього середовища й екологічні загрози, які є або можуть виникнути у перспективі, але й бути компетентною щодо їх застереження та вирішення. Формування у особистості (і у суспільства загалом) свідомості, компетентності, культури здійснення (досягнення) власної екобезпечної життєдіяльності першочерговим і невідкладним завданням сучасного екобезпечного розвитку.

Важливим у цьому плані є рівень екологічної спрямованості освіти. І це зрозуміло. Адже саме через освіту, розпочинаючи з раннього дитячого віку, особистість освоює екологічні норми і правила, формує в собі (і втілює в практику) цінності і пріоритети, ширше – культуру екобезпечного розвитку.

Таким чином, є підстави погодитися з думкою, що специфіка дидактичної проєкції екології на сферу освіти виявляється, у тому, що утворена в результаті такої проєкції, освіта спрямована не стільки на формування відповідних знань, скільки на формування комплексних особистісних якостей, що виходять за межі можливостей окремих навчальних курсів і освітніх галузей, а освіта, таким чином, набуває екологічних ознак.

Сьогодні стає очевидним, що однією з найактуальніших проблем сучасності є проблема безпеки людської цивілізації. Насамперед – це пошук шляхів і засобів нейтралізації і подолання негативних тенденцій, які становлять реальну загрозу для безпечного існування суспільства.

Аналіз антропогенного впливу на природні екосистеми свідчить, що швидкість деградації довкілля набула таких масштабів, що вийшла за межі швидкості біологічного пристосування живих організмів до середовища існування, тобто втрачена стійкість екосистем. “Якщо за акумулюючий показник антропогенного “тиску” на навколишнє середовище взяти здоров’я населення, то об’єктивні медичні дані свідчать про все зростаючий вплив екологічних чинників на фізичний потенціал нашого суспільства” [7, с.12], зазначає І. М. Волошин. Тому на перший план стратегії виживання людства повинні висуватися питання екологічно безпечного існування (проживання) людини.

Проблеми навколишнього середовища, як правило, впливають на життя країни як вирішальний фактор або як складова національного добробуту й потенційних можливостей держави. Отож національна й міжнародна безпека неможлива без урахування екологічного фактору. Це призвело до формування нового напрямку в екологічній сфері діяльності – екологічна безпека.

Згідно з підручником “Екологічне право України” екологічна безпека (екобезпека) являє собою “соціоприродну та наукову реальність, є об’єктом дослідження різних наук (природничих, соціальних, юридичних та ін.), оскільки охоплює складний комплекс взаємозв’язків людини з навколишнім природним середовищем” [8, с.115].

Екологічна безпека для людини – це кількісна оцінка можливих змін в природних комплексах і екосистемах при яких не порушуються їх основні структурні і функціональні характеристики, тобто стан при якому взаємодія природного комплексу і людини визначається, як стійкий. Такий стан є можливим лише за умови усвідомлення особистістю природного середовища як соціалізації природи та набуття нею екологічної свідомості та культури, які повинні проявлятися в екологічній поведінці особистості.

Екологічна поведінка – система взаємопов’язаних дій, в яких реалізуються освіченість людини щодо закономірностей функціонування довкілля, бережливе ставлення до нього.

Вона визначається сукупною дією багатьох прямих і спонукальних чинників. До прямих чинників екологічної поведінки належать: природне середовище, безпосередньо створене людиною технологічне й урбанізоване середовище, технологічні фактори та ін. Спонукальні чинники охоплюють соціальну структуру суспільства, рівень розвитку демократії, сутність і структуру влади та управління, культурні традиції, моральні норми тощо.

Ціннісне ставлення до природи формується у процесі екологічного виховання і виявляється у таких ознаках:

- усвідомлення функцій природи в житті людини, самоцінності природи; – почуття особистої причетності до збереження природних багатств, відповідальності за них;
- здатність особистості гармонійно співіснувати з природою;
- поводитися компетентно, екологічно безпечно;
- критична оцінка споживацько-утилітарного ставлення до природи, яке призводить до порушення

природної рівноваги, появи екологічної кризи; – вміння протистояти проявам такого ставлення доступними способами;

- активна участь у практичних природоохоронних заходах;
- здійснення природоохоронної діяльності з власної ініціативи; – посилене екологічне просвітництво.

Ціннісне ставлення до природи і сформована на його основі екологічна культура є обов’язковою умовою сталого розвитку суспільства, узгодження економічних, екологічних і соціальних чинників розвитку. В навчальних закладах екологічна культура реалізується через:

- екологічні гуртки, об’єднання, товариства охорони природи, екологічні агітбригади, екологічні табори;
- науково-дослідну та пошукову роботу Малої академії наук;
- виховну роботу екологічного спрямування;
- проведення масових форм природоохоронної роботи, в тому числі і практичного спрямування щодо озеленення, благоустрою території навчального закладу та інше.

В руслі “Педагогіки переживань” працює так звана “лісова педагогіка”. В центрі її уваги лежать залежності між людиною і навколишнім середовищем, проблеми використання лісових багатств. “Лісові школи” забезпечують безпосереднє спілкування з навколишнім середовищем з природою різним колам суспільства різного віку від 8 до 80 років. В діяльності цих шкіл прослідковується тенденція до посилення духовних і естетичних цінностей екологічної освіти” [9, с. 48].

Згідно з сучасними вимогами, ще в початковій школі спрямовують світогляд учнів на цілісність і тісний взаємозв’язок рослинного і тваринного світу між собою та компонентами і явищами неживої природи – водою, світлом, температурою, зміною пори року тощо.

У дошкільному навчальному закладі екологічна компетентність вихованців формується в процесі їхньої життєдіяльності згідно з вимогами базової програми і спрямована на виховання емоційного ставлення до природи. Найбільш поширеними формами роботи з дошкільного екологічного виховання є: спостереження, екскурсія та прогулянка в природу, праця на ділянці та в “живому куточку” та ін. Важливим компонентом є репродуктивна діяльність дітей, пов’язана з розповіддю про побачене в природі, малювання, ліплення, робота з природним матеріалом. У старшій школі екологічна компетентність формується в процесі суспільно-корисної праці – робота на ділянках, озеленення навчальних кабінетів та ін.

Спланувавши тематику виховних годин, екскурсій, щоденних прогулянок, час відведений для вивчення уроків (виконання домашнього завдання), дозвілля, відпочинку, вчитель або вихователь зорганізовує учнів не тільки на вивчення і засвоєння теоретичних інформацій, а й на виконання доступних їхньому вікові практичних природоохоронних завдань. Такими, наприклад, можуть бути: догляд за зеленими насадженнями на території навчального закладу та квітами в приміщенні, підгодівля зимуючих птахів, виготовлення й розвішування штучних гніздівель, догляд за класним /шкільним/ куточком живої природи тощо.

Навчально-виховний процес навчального закладу, використовуючи навчальний матеріал з дисциплін природничих та гуманітарних циклів, формує в учнів досвід правильного вирішення питань використання природних цінностей.

Отже, сформувати сучасний екологічний світогляд особистості можливо при умові реалізації концептуального положення "Сім'я – дошкільна установа – школа – позашкільний та вищий навчальні заклади", яке спрямоване на неперервну, логічно обгрунтовану освіту дитини з малку до професійної орієнтації. Таким чином сучасна загальна освіта перетворюється на екологічну освіту. "Гадаємо, – писав В. Сухомлинський, – що школа майбутнього повинна найповніше використовувати для гармонійного розвитку людини все, що дає природа і що зможе зробити людина для того, щоб природа служила їй. Уже через це ми повинні берегти і поповнювати природні багатства, які маємо" [10, с. 25].

Велика роль у формуванні знань і навичок з екології досягається навчальними закладами безпосередньо через залучення дітей до гурткової роботи еколого-натуралістичного спрямування та участі в різноманітних заходах як форми організації позашкільної освіти. На підтвердження цього, В. П. Кучерявий зазначає: "мережа гуртків екологічного спрямування має важливе значення для формування екологічного світогляду" [11, с. 215] та екологічної культури.

Фундамент екологічної культури, як і екологічної свідомості, закладається в дитинстві. І тут першочергова роль належить сім'ї. Особливе місце у формуванні екологічної культури відводиться загальноосвітній середній школі, адже культура і освіта – це макро- і мікросвіти, що симетрично відбивають один одного. Вивчення в школі природничих наук формує основи екологічних знань та наукові засади природоохористування. Природоохоронні знання необхідні для вдосконалення самого навчально-виховного процесу, формування цілісної картини світу. Екологічна освіта і виховання в школах реалізуються неперервно і послідовно, комплексно і на міжпредметній основі і, формують певні переконання відповідно до набутих знань, а також практичні навички й активну життєву позицію щодо збереження природи. Тому зміст природоохоронної освіти "повинен включати систему знань про особливості природи і взаємовідносини суспільства і природи, вміння і навички з її вивчення, збереження і відтворення", зазначає М. А. Ковальчук [12, с. 111]. Відповідно, дана освіта включає в себе екологічну культуру і виховання, адже екологічна культура, освіта і виховання – це категорії, які відображають певну етапність у формуванні людської особистості.

Екологічна освіта представлена системою знань, направлених на засвоєння теорії і практики загальної екології, включає елементи географічних, біолого-медичних, геохімічних, соціально-економічних і технічних галузей знань.

"Екологічне виховання, за словами В. О. Паламарчук – це формування в індивіда моральних принципів, що визначають його позицію та поведінку у сфері охорони довкілля та раціонального

використання природних ресурсів" [13, с. 15]. Екологічне виховання здійснюється посередництвом впливу на свідомість в процесі формування особистості з метою розвитку соціально-психологічних установок і активної громадянської позиції.

Екологічна культура – складова частина загальноосвітньої культури, характеризується глибоким і узагальнюючим осмисленням важливості екологічних проблем в майбутньому розвитку людства.

Екологічна освіта озброює людину необхідними знаннями про особливості взаємодії суспільства і природи, ходу природних процесів, впливу на них антропогенних навантажень і несприятливих наслідків такого впливу.

Екологічне виховання формує певні навички поведінки людини в природному середовищі. І тільки осмислена поведінка в природі у відповідності з отриманими знаннями і навичками є свідченням екологічної культури особистості.

Триєдність екологічної освіти, виховання і культури передбачає їх послідовний взаємопов'язаний розвиток. Кожен із названих компонентів займає відведену йому – екологічну нішу, а процес формування можна вважати цілеспрямованим за умови поточної реалізації освітніх і виховних екокультурних завдань.

Екологічну культуру розуміють як цілісну систему, яка складена: екологічними знаннями; екологічним мисленням; культурою вчинків; культурою екологічно оправданої поведінки, яка характеризується ступенем перетворення екологічних знань, мислення, культури почуттів у щоденну норму вчинків.

Проявом екологічної культури є екологічно обумовлена діяльність.

Формування екологічної культури особистості як мети екологічної освіти передбачає комплексний вплив на сфери свідомості: когнітивну, афективну, діяльну. Отже, екологічна освіта повинна включати загально-наукові, морально-естетичні і практичні аспекти.

Специфіка екологічної освіти, на думку О. А. Захаренка, полягає в тому, що "вона повинна базуватись на принципі випереджуючого відображення" [14, с. 118]. Тобто у свідомості людини повинна відбуватись постійна оцінка можливих наслідків втручання у природу.

Провідним принципом екологічної освіти і виховання є принцип: —мислити глобально – діяти локально.

Практична реалізація завдань і мети екологічної освіти у сучасних навчальних закладах будується на засадах: комплексного розкриття проблем охорони природи; взаємозв'язку теоретичних знань з практичною діяльністю учнів у цій сфері; включення екологічних аспектів у структуру предметних, спеціальних узагальнюючих тем та інтегрованих курсів, які розкривають взаємодію суспільства і природи; поєднання аудиторних занять з безпосереднім спілкуванням з природою (екскурсії, трудові екологічні практикуми, польові табори тощо); використання проблемних методів навчання (рольові ігри, екологічні клуби та ін.); поєднання класної та позакласної природоохоронної роботи.

Таким чином, бачимо, що екологічна культура, екологічна свідомість формується тільки шляхом

тривалого й поступового пізнання довкілля. Це складний багатогранний психолого-педагогічний процес, що починається з раннього дитинства. Відомо: чим швидше розпочинається навчання, тим кращими бувають результати. Доведено також, що “елементарні і наочно продемонстровані взаємозв’язки природних явищ доступні вже дітям дошкільного віку” [15, с. 89]. Тому це може бути практична діяльність природоохоронного спрямування, безпосереднє спілкування з природою чи просто словесна інформація про неї, поєднання з іншими засобами впливу, наприклад з музикою, малюванням, поезією, сюжетно-рольовими іграми відповідної тематики тощо.

Любов до природи слід виховувати з раннього дитинства. “Дітей, що не вміють ще ходити, – писав Г. Ващенко, – треба частіше виносити на свіже повітря, щоб вони могли бачити рідне небо, дерева, квіти, різних тварин. Все це залишається в дитячій душі, осяяне почуттям радості, і покладе основи любові до рідної природи” [16, с. 26].

В екологічному вихованні особливого значення набувають предмети природничо-географічного циклу. Біологія і географія розкривають дітям світ рослин, тварин, середовище, що їх оточує. Фізика і хімія дають комплекс політехнічних знань, наукові засади і принципи сучасного виробництва. “Як приклад, зазначає О. М. Ковтун, можна навести дослідження будови властивостей, методи добування і використання природних барвників, біополімерів, комплексне дослідження низькомолекулярних біорегуляторів, що містяться в рослинній сировині” [17, с.112]. Історія і правознавство показують неприпустимість варварського ставлення до природи. Предмети естетичного циклу розкривають естетичну сутність природи, її неповторну красу, вплив на людину. Важливу роль у формуванні екологічної свідомості відіграє залучення учнів до природоохоронної діяльності: садівництво, робота в мисливських господарствах, робота на учнівській ділянці та ін.; робота санітарних загонів захисту довкілля, які виявляють ступінь забруднення повітря, води, зон відпочинку; загонів для боротьби з браконьєрами (діють при лісництвах і рибгоспах); групи швидкої допомоги звірам і птахам у зимовий період; кутки природи в школах, будинках школярів.

З природоохоронною роботою пов’язана туристично-красознавча робота з дітьми, спрямована на прищеплення їм навичок правильної поведінки в місцях відпочинку, в лісах і на річках та ін.

Результат екологічного виховання – сформована екологічна культура людини, що характеризується різнобічними глибокими знаннями про навколишнє середовище (природне і соціальне); наявністю світоглядних ціннісних орієнтацій щодо природи; екологічним стилем мислення і відповідальним ставленням до природи та свого здоров’я; набуттям умінь і досвіду вирішення екологічних проблем (насамперед на місцевому та локальному рівнях); безпосередньою участю у природоохоронній роботі; передбаченням можливих негативних віддалених наслідків природо-перетворювальної діяльності людини.

Список використаних джерел

Александрович Н. О. Формування екологічної людини як завдання сучасної освіти для сталого розвитку / Н. О. Александрович // Екологічна освіта і виховання: досвід та перспективи. – К.: ВЕЛ, 2001. – С.82-83.

Биктимирова З.З. Безопасность в концепции развития человека / З.З. Биктимирова // Общественные науки и современность. – 2002. – № 6. – С.135-143.

Книш І. В. Екологічна освіта за доби постнекласики / І. В. Книш // Філософія освіти – 2007. – 1(6) – С.148-158.

Касимова Н.С. Образование для устойчивого развития: Материалы Всероссийского совещания "Образование для устойчивого развития" / Н. С.Касимова, В. С. Тикунова. – Смоленск: Маджента, 2003. – 160 с.

Мамешина О. С. Психологічні особливості формування екологічної культури учнівської молоді / О.С. Мамешина // Педагогіка і психологія професійної освіти: результати досліджень і перспективи: Збірник наукових праць / За редакцією І.А. Зязюна та Н.Г.Ничкало. – Київ. – 2003. – С.650-660.

Ефимова Е. И. Методические основы становления экологической культуры / Е.И. Ефимова – Владивосток: Изд-во Дальневосточного ун-та, 2000. – 260 с.

Волошин І. М. Методика дослідження проблем природокористування / І. М. Волошин – Львів: ЛДУ, 1994. – 160 с.

Екологічне право України: Підручник для студентів юрид. вищ. навч. закладів / А. П. Гетьман, М. В. Шульга, В. К. Попов та ін.; За ред. А. П. Гетьмана та М. В. Шульги. – Х.: Право, 2005. – 485 с.

Волкова Н. П. Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів / Н. П. Волкова – К.: Видавничий центр “Академія”, 2001. – 576 с.

Ващенко Г. Вибрані педагогічні твори / Г. Ващенко. – Дрогобич: Відродження, 1997. – 214 с.

Лисакова І. В. Культурологічний підхід як методологія формування екологічної культури у післядипломній екологічній освіті / І. В. Лисакова // Екологічні науки: науково-практичний журнал / Головний редактор. О.І. Бондар. – К.: ДЕА, 2012. – №1. – С.154-161.

Ковтун О.М. Из досвіду екологічної освіти в педагогічному університеті: наукова робота студентів та школярів / О. М. Ковтун, М. С. Махоткіна // Екологічна освіта і виховання: досвід та перспективи. – К.: ВЕЛ, 2001. – С.111-112.

Паламарчук В. О. Економіка природокористування / В.О. Паламарчук, П. І. Коренюк. – Запоріжжя: Дике Поле, 2003. – 408 с.

Захаренко О.А. Слово до нападків / О.А.Захаренко. – К.: СПД Богданова А.М., 2006. – 216с Зверева І. Д. Екологічне виховання школярів / Під ред. Зверева І. Д., П. П. Печко.- М.: Педагогіка, 1984. – С.6-30.

Жофчак З. З. Важливість формування екологічної культури дитини, її гармонійних відносин з природою в умовах навчально-виховного комплексу культурологічного спрямування / З. З. Жофчак // Екологічна освіта і виховання: досвід та перспективи. – К.: ВЕЛ, 2001. – С.87-90.

Ващенко Г. Вибрані педагогічні твори / Г. Ващенко. – Дрогобич: Відродження, 1997. – 214 с.

Концепція екологічної освіти України // Інформаційний вісник НМЦ вищої освіти МОН України. – 2002. – №9. – С.50-61.

References

1. Aleksandrovych N. O. Formuvannya ekolohichnoyi lyudyny yak zavdannya suchasnoyi osvity dlya staloho rozvytku / N. O. Aleksandrovych // Ekolohichna osvita i vykhovannya: dosvid ta perspektyvy. – K.: VEL, 2001. – S.82-83.

2. Byktymyrova Z.Z. Bezopasnost' v kontseptsyy razvytyya cheloveka / Z.Z. Byktymyrova // Obshchestvennye nauky u sovremennost'. – 2002. – № 6. – S.135-143.

3. Knysh I. V. Ekolohichna osvita za doby postneklasyky / I. V. Knysh // Filosofiya osvity – 2007. – 1(6) – S.148-158.

4. Kasymova N.S. Obrazovanye dlya ustoychyvoho razvytyya: Materyaly Vserossyyskoho soveshchanyya "Obrazovanye dlya ustoychyvoho razvytyya" / N. S.Kasymova, V. S. Tykunova. – Smolensk: Madzhenta, 2003. – 160 s.

5. Mameshyna O. S. Psykholohichni osoblyvosti formuvannya ekolohichnoyi kul'tury uchniv'skoyi molodi / O.S. Mameshyna // Pedagogika i psykholohiya profesynoyi osvity: rezul'taty doslidzhen' i perspektyvy: Zbiryk naukovykh prats' / Za redaktsiyeyu

I.A. Zyazyuna ta N.H.Nychkalo. – Kyiv. – 2003. – S.650-660.

6. Efymova E. Y. Metodicheskiye osnovy stanovleniya ekologicheskoy kul'tury / E.Y. Efymova – Vladivostok: Yzd-vo Dal'nevostochno un-ta, 2000. – 260 s.

7. Voloshyn I. M. Metodyka doslidzhennya problem pryrodokorystuvannya / I. M. Voloshyn – L'viv: LDU, 1994. – 160 s.

8. Ekolohichne pravo Ukrainy: Pidruchnyk dlya studentiv yuryd. vyshch. navch. zakladiv / A. P. Het'man, M. V. Shul'ha, V. K. Popov ta in.; Za red. A. P. Het'mana ta M. V. Shul'hy. – X.: Pravo, 2005. – 485 s.

9. Volkova N. P. Pedahohika: Posibnyk dlya studentiv vyshchykh navchal'nykh zakladiv / N. P. Volkova – K.: Vydavnychyy tsentr "Akademiya", 2001. – 576 s.

10. Vashchenko H. Vybrani pedahohichni tvory / H. Vashchenko. – Drohobych: Vidrodzhennya, 1997. – 214 s.

11. Lysakova I. V. Kul'turolohichnyy pidkhd yak metodolohiya formuvannya ekolohichnoyi kul'tury u prislyadyploinni ekolohichniy osviti / I. V. Lysakova // Ekolohichni nauky: naukovopraktychnyy zhurnal / Holovnyy redaktor. O.I. Bondar. – K.: DEA, 2012. – № 1. – S.154-161.

12. Kovtun O.M. Iz dosvidu ekolohichnoyi osvity v pedahohichnomu universyteti: naukova robota studentiv ta shkolyariv / O. M. Kovtun, M. S. Makhotkina // Ekolohichna osvita i vykhovannya: dosvid ta perspektyvy. – K.: VEL, 2001. – S.111-112.

13. Palamarchuk V. O. Ekonomika pryrodokorystuvannya / V.O. Palamarchuk, P. I. Korenyuk. – Zaporizhzhya: Dyke Pole, 2003. – 408 s.

14. Zakharenko O.A. Slovo do nashchadkiv / O.A.Zakharenko. – K.: SPD Bohdanova A.M., 2006. – 216s Zvyeryeva I. D. Ekolohichne vykhovannya shkolyariv / Pid red. Zvyeryeva I. D., P. P. Pyechko-M.: Pedahohika, 1984. – S.6-30.

15. Zhofchak Z. Z. Vazhlyvist' formuvannya ekolohichnoyi kul'tury dytny, yivy harmoniynykh vidnosyn z pryrodoyu v umovakh navchal'no-vykhovnoho kompleksu kul'turolohichnoho spryamuvannya / Z. Z. Zhofchak // Ekolohichna osvita i vykhovannya: dosvid ta perspektyvy. – K.: VEL, 2001. – S.87-90.

16. Vashchenko H. Vybrani pedahohichni tvory / H. Vashchenko. – Drohobych: Vidrodzhennya, 1997. – 214 s.

17. Kontseptsiya ekolohichnoyi osvity Ukrainy // Informatsiynyy visnyk NMTs vyshchoyi osvity MON Ukrainy. – 2002. – № 9. – S.50-61.

Popova I. V., Ph.D., Associate Professor, National University of Food Technologies (Ukraine, Kiev), ivpopova@bigmir.net

The main features environmentally focused education

Today the problem of codependency society and nature is the focus of the international community. Continues depth study of the causes of the ecological crisis, the search for possible ways out of it, working out and implementation of the socio-political measures to protect the environment, restoration of the destroyed environment. However, one of the most pressing security issue turns on civilization. Mankind was the need to find practical ways and means to neutralize and overcome negative environmental trends that pose a real threat to its safe existence. Therefore, the formation of individual environmental awareness, competence, implementation of cultural ecosafety own life is a priority and an urgent task of modern ecosafety development. Is intended to ensure the formation of modern education that equips people with necessary knowledge about the peculiarities of interaction between society and nature and consequences of its impact on the environment.

Keywords: ecological crisis, environmental education, environmental education, ecological culture.

Попова І. В., кандидат технічних наук, доцент, Національний університет пищевих технологій (Україна, Київ), ivpopova@bigmir.net

Основные черты экологически направленной образования

Сегодня проблема созависимости общества с природой находится в центре внимания мирового сообщества. Продолжается углубленное изучение причин возникновения экологического кризиса, поисков возможных путей выхода из нее, обработки и внедрения общественно-политических мероприятий по сохранению окружающей среды, восстановления разрушенной окружающей среды. В то же время одним из самых актуальных вопросов оказывается проблема безопасности цивилизации. У человечества появилась необходимость найти реальные пути и средства нейтрализации и преодоления негативных экологических тенденций, которые представляют реальную угрозу для его безопасного существования. Поэтому формирование у личности экологического сознания, компетентности, культуры осуществления собственной экобезопасной жизнедеятельности является первоочередной и неотложной задачей современного экобезопасного развития. Обеспечить такое формирование призвано современное образование, которая вооружает человека необходимыми знаниями об особенностях взаимодействия общества и природы и последствия его влияния на окружающую среду.

Ключевые слова: экологический кризис, экологическое образование, экологическое воспитание, экологическая культура.

* * *

УДК 1 (316.37)

Бак М.
кандидат педагогічних наук, здобувач Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ), glleya.org.ua@gmail.com

МУЛЬТИМЕДІА В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ СУЧАСНОЇ ПОЛЬЩІ

Інформаційні та телекомунікаційні технології вносять істотні корективи в розвиток світової освітньої системи. Перебуває у вирі цих освітніх процесів і сучасна Польща. Найбільш істотних трансформацій польська освіта зазнала в царині запровадження нових організаційних форм навчання "на відстані". І хоча польські науковці й педагоги неоднозначно оцінюють систему діючої в країні мультимедійної і дистанційної освіти, її позитивні надбання не викликають сумнівів. З огляду на це Україна може запозичити досвід поляків не тільки щодо концептуального оформлення стратегій розвитку дистанційної освіти, але й їх реального впровадження у вітчизняну освітню систему. Стаття присвячена розгляду використання мультимедійної техніки і технологій в освітньому просторі сучасної Польщі.

Ключові слова: людина, освіта, інформація, телекомунікаційні технології, дистанційна освіта, мультимедіа.

Епоха інформаційної революції сформувала потребу радикальних освітніх інновацій, центральним сегментом яких є інформатизація освіти, впровадження медіа-освіти. Як вважає польський вчений Т. Гобан-Клас, медіа засоби стали не тільки одним з факторів сучасного світу, але й знаком нових часів, конститутивним елементом сучасних суспільств [1]. Статус людини під впливом медіа-засобів у суттєвій мірі було модифіковано. Тобто, вони спричиняють інтенсивні зміни, що охоплюють своєю дією не тільки вимір технологій, але також і навчання. Природними та суспільними є взаємодія людей з новими медіа-засобами, так само як і взаємодія у реальному житті – таку гіпотезу висувують інші дослідники [2]. Не без причини А. Тоффлер стверджував у своєму творі "Третя хвиля", що медіа-засоби призвели до сформування нової суспільної якості, яка визначається як третя хвиля або інформаційне суспільство". Н. Негропonte навіть стверджує, що "цифрового віку не можна затримати, тому що ми маємо закодовано у генах, що кожне покоління стає щоразу більш цифрове" [3].

Завдяки розвитку інформатики, комп'ютерних та телекомунікаційних технологій у Польщі з'явилися нові організаційні форми "навчання на відстані" – за українською термінологією, "дистанційної освіти". Згідно з польським дослідником М.Кубяком "Навчання на відстані є методом здійснення дидактичного процесу в умовах, коли вчителі та учні (студенти) знаходяться (часом у значному ступені) далеко один від одного та не знаходяться в одному місці, використовуючи для передання інформації, крім традиційних способів спілкування, також сучасні, дуже просунуті телекомунікаційні технології передаючи: голос, відео, комп'ютерні дані та друковані матеріали. Сучасні технології також надають можливість безпосереднього контакту у реальному часі між вчителем та учнем за допомогою аудіо та відео конференцій, незалежно від відстані, яка їх розділяє" [4].

Показова пропозиція медіа-засобів, що поширюється та їх можливості, спричиняться до зміни